

Mədəni irsin qorunması ümumbəşəri missiyadır

Məlum olduğu kimi, İrəvanda, o cümlədən, şəhərin Təpəbaşı məhəlləsində xalqımızın milli-mədəni, tarixi irsinə qarşı Ermənistanın həyata keçirdiyi mədəni soyqırımı ilə bağlı Azərbaycanın bir qrup ziyalıları tərəfindən UNESCO-nun Baş direktoru Odre Azuleya müraziət ünvanlanıb. Müraziəti 102 nəfər tanınmış alim və ictimai xadim imzalayıb. İrəvan tarixinin nüvəsi adlandırılan bu əraziyə qəsdlə bağlı “həyəcən təbili”nin çalınması ermənilərin Qarabağda özününküləşdirdiyi tarixi alban abidələrinin işğaldan sonrakı bərpası ilə əlaqədar qaldırdıqları mənasız hay-küy müqabilində atılan ən düzgün addımdır. Bu bədnam toplum hara köçürülürsə, oranı özünün qədim məskəni kimi qələmə vermək və beləliklə də tarixi saxtalaşdırmaq üçün yerli xalqların izlərini silir, abidələri erməni xaçı ilə nişanlayır. Belə dəhşətli mənzərə İrəvanda, Şərqi Zəngəzurdə və Qarabağda aydın nəzərə çarpır.

üzərində iş gedir. Lakin hələ də bu layihə sona çatdırıla bilmir. Təpəbaşı hissəsinin əhalisinin bir qismi bu məqsədlə artıq 2019-cu ildə Paronyan küçəsi 42 ünvanında yeni inşa edilən çoxmənzilli bina-dan ev almaq üçün müqavilə bağlayaraq evlərinin dağıdılmasına razılıq verib. Yaxın zamanlarda Ermənistan rəhbərliyi qədim məhəlləni tamamilə dağıdaraq yerində yeni binalar inşa etməyi planlaşdırır. Lakin bir sıra memarlar tərəfindən tarixi İrəvan şəhərinin qalması məqsəduyğun sayılır.

(ardı 3-cü səhifədə)

Təpəbaşı qədim İrəvan şəhərinin üç hissəsindən biridir. Hazırda İrəvanda yeganə tarixi şəhər strukturu məhz bu yerdə qalmaqdadır. XVII əsrdən mövcud olan bu hissə uzun zaman ərzində təcridcən adını, ölçüsünü, coğrafi mövqeyini, fiziki sərhədlərini, etno-dini kimliyini və demoqrafik xüsusiyyətlərini dəyişib. Lakin onun şəhər strukturu qismən XVIII və XIX əsrlərdən günümüzə qədər olduğu kimi gəlib çatıb. Həm İrəvanın XX əsrin 30-cu illərində yenidən qurulması, həm də Ermənistan Respublikası dövründə Təpəbaşı hissəsi erməni ideologiyasının başağrısına çevrilib. Erməni milli ideologiyası şəhər içərisində ayrıca bir şəhər olmuş İrəvandan yeganə nümunələri özündə saxlayan bu parçanı yox edə bilməyib. Artıq 17 ildir ki, Ermənistan Respublikasında “Köhnə İrəvan” adlı layihə

Mədəni irsin qorunması ümumbəşəri missiyadır

(əvvəli 2-ci səhifədə)

Erməni faşizmi öz xislətinə uyğun olaraq, zaman-zaman bütün Qərbi Azərbaycan torpaqlarında, İrəvan şəhərində, həmçinin Azərbaycanın 20 faiz ərazisində də xalqımızın mədəni irsinin nümunələrini Yer üzündən silməyə çalışıb.

Xatırlayın ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bu il yanvarın 12-də yerli televiziya kanallarına müsahibəsində babasının məzarını ziyarət etməsini yada salmışdı: “Baxmayaraq ki, mən babamı görməmişəm, o, həyatdan gedəndə mən hələ doğulmamışdım. Amma bildiyiniz kimi, o, Zəngəzurdə doğulmuşdur, erməni etnik təmizləmə siyasətinin də qurbanı olmuşdur. Onun ailəsi məcburən oradan köçüb Şahbuzda, ondan sonra Naxçıvanda yerləşmişdir... Əlbəttə ki, biz əcdadlarımızın yolu ilə getməliyik. Onların ruhlarını həmişə şad etməyə çalışmalıyıq. Azərbaycan xalqının üstünlüyü ondadır ki, biz öz qədim ənənələrimizə sadıq. Bu nöqtəyənəzərdən, hər birimiz üçün onun ailəsi, onun ulu babaları, əcdadları böyük əhəmiyyət kəsb edir, o cümlədən, mənim üçün. Orada babamın məzarı önündə ürəyimdə dediyim sözləri ola bilsin ki, nə vaxtsa dilə gətirəyəm”. Bu fikirlər əcdadlarımızın ermənilər tərəfindən silinən izlərini nə vaxtsa bərpa edəcəyimizə bir işarə idi.

Bir müddət öncə rus deputatı, siyasi qalmaqallar ustası, ermənipərəst Konstantin Zatulin utanmadan belə bir fikir səsləndirmişdi: “İlk dəfə eşidirəm ki, 20-ci əsrdə yaranmış Azərbaycanın 3000 illik Ermənistan ərazisində tarixi torpaqları var”. Bu, onun və tarixi bilgi sarıdan qiyməti “qeyri-kafi” olanların aldadılmasına hesablanan erməni yalanlarını yeritmək istəyi ilə üst-üstə düşür. Amma zatulinlər qanmırlar ki, zaman o zaman deyil. Azərbaycanın qədim tarixi bərədə müəyyən obyektiv məlumat əldə etməkdən ötrü ən azı onlayn mənbələrə müraciət etmək yetər. Məhz bu amilə görə ki, tarixi saxtalaşdırmaqla gözə küllüfün ermənilərin məkrli planları artıq asanlıqla hədəfinə yetişmir.

Bu il aprelın 29-da ADA Universitetində “Cənubi Qafqaz: İnkişaf və əməkdaşlıq” mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfransda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev işğaldan azad olmuş ərazilərdə mədəni abidələrin dağıdılması ilə bağlı suala cavabında bildirmişdi ki, bununla əlaqədar Avropa təsisatları tərəfindən qeyri-müvafiq münasibət sərgilənməsinə məhz məlumat çatışmazlığı və ermənilərin faktlarla bilərəkdən manipulyasiya etməsi səbəb olub: “Müharibədən sonra çox qərribə və yenə də

feyk faktlara, deyərdim ki, Azərbaycanafobiyaya əsaslanan bir hekayə var idi ki, Azərbaycan işğaldan azad etdiyi ərazilərdə Ermənistanın mədəni irsini dağıdacaq. UNESCO qapımızda idi və səfər etməyi planlaşdırırdı. Əlbəttə ki, biz onlarla işləyirdik... Burada, Bakıda, şəhərin mərkəzində erməni kilsəsini görə bilərsiniz. Orada beş min erməni kitabı var. İrəvanda bəs nə görürük? Onlar Azərbaycan məscidinin adını dəyişiblər, onu fars məscidi adlandırıblar”.

Azərbaycanın tarixi abidələrinin dağıdılması bərədə rəsmi Bakı daim beynəlxalq qurumları məlumatlandırıb. Hələ 2007-ci ildə “Azərbaycana qarşı müharibə – mədəni irsə hücum” adlı kitab hazırlanaraq UNESCO-ya təqdim edilib. Kitabda ölkəmizin işğal edilmiş ərazilərində Ermənistan tərəfindən dağıdılmış mədəni və dini abidələrin siyahısı, onların qəsdən saxtalaşdırılaraq erməniləşdirilməsi, alban kilsələrinin erməni kilsələri kimi təqdim edilməsi bərədə geniş məlumatlar yer almışdı. Lakin UNESCO buna da adekvat reaksiya verməyib.

Onu da demək lazımdır ki, fevral ayında Fransa Prezidenti Emmanuel Makronun təşəbbüsü ilə Aİ sədrliyi qismində onun, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin, Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Şarl Mişelin və Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyanın iştirakı ilə videoformatda keçirilən görüşdə UNESCO-nun Azərbaycana və Ermənistan missiyası məsələsi də müzakirə olunub və missiyanın hər iki ölkəyə göndərilməsinə dair razılıq ifadə edilib. Amma buna baxmayaraq, İrəvanda və digər tarixi Azərbaycan torpaqlarında törətdikləri vandalizm aktlarının aşkarlanacağından qorxuya düşən ermənilər hələ də həmin missiyanın reallaşdırılmasını hər vasitə ilə əngəlləyirlər. Proseslər göstərir ki, elə, məsələyə birtərəfli yanaşan UNESCO da artıq regiona missiya göndərməkdə maraqlı deyil. Belə təəssürat yaranır ki, Azərbaycanın mədəni irsinin dağıdılması UNESCO-nun vecinə deyil, onlar ancaq erməni tərəfinin böhtançı iddialarını əldə dəstəvüz etməyə vərdisikardırlar.

Bəli, Ermənistanın İrəvanda Təpəbaşı məhəlləsini məhv etməsini görməzdən gəlmək mədəni irsə qeyri-mədəni yanaşmadır. UNESCO indiyə qədər bir dəfə də olsun Ermənistan ərazisində olan Azərbaycan abidələrinin aqibəti ilə maraqlanmayıb. Tarixi Azərbaycan torpağı olan Qərbi Azərbaycanda (indiki Ermənistan) çoxlu sayda tarixi-memarlıq abidəsi, karvan-saralar, imarətlər, məscidlər, mavzoleylər, qəbiristanlıqlar, məqbərələr, qəbirüstü abidələr və s. ermənilər tərəfindən viran edilib. Rəsmi

məlumatlara görə, XX əsrin əvvəllərində İrəvan quberniyasının ərazisində hər biri bir memarlıq əsəri olan 310 məscid mövcud olub. 1918-ci ildə tarixi Azərbaycan torpaqlarında ilk erməni dövləti – Ermənistan Respublikası qurulduqdan sonra azərbaycanlılara məxsus maddi-mədəni irsə qarşı vandalcasına, dağıdıcı münasibət göstərilib, yer üzündən silinib. Quberniyadakı Qala, Zal-Xan, Hacı Novruzəlibəy, Hacı Cəfərbəy, Rəcəb Paşa, Məhəmməd Sərtib xan, Hacı İnam məscidləri buna misal ola bilər. İrəvan qalasındakı bütün tarixi abidələr, o cümlədən də Xan sarayı və möhtəşəm Sərdar (Abbas Mirzə) məscidi tamamilə məhv edilib. 500-dən artıq məzaristan – Ağadədə, Aşağı Şorça, Güllübulaq, Saral qəbiristanlıqları yox edilib. Bu il 200 yaşını qeyd etdiyimiz Aşıq Ələsgərin Göyçədəki məzarüstü abidəsi dağıdılıb. Bu gün Ermənistan ərazisində azərbaycanlılara məxsus yalnız iki tarixi-memarlıq abidəsi qalıb – İrəvan şəhərindəki Göy məscid (Prezident İlham Əliyev qeyd etdiyi kimi, onu ermənilər “fars məscidi” kimi təqdim edirlər) və İrəvan yaxınlığındakı Əmir Səəd məqbərəsi (bunu isə “türkmən abidəsi” kimi qələmə verməyə çalışırlar).

Ermənistan hökumətinin qərarı ilə “heç bir əhəmiyyət daşımadığı üçün” azərbaycanlıların qəbiristanlıqlarının qorunmaması qərara alınıb, bu qərardan sonra erməni vandalları azərbaycanlıların məzarlarını ucdantutma dağıdıblar. Erməni vandalları azərbaycanlıların tarixi-etnik torpaqlarındakı izlərini silməklə yanaşı, onlara məxsus toponimlərə qarşı da soyqırımı həyata keçiriblər. Monoetnik erməni dövlətində əvvəllər azərbaycanlıların yaşadığı 703 yaşayış məntəqəsinin adı dəyişdirilərək erməniləşdirilib. Özlərini dünyaya “qədim xalq”, “mədəni xalq” kimi təqdim edən ermənilər azərbaycanlıların mədəni irsinə qarşı, bax, beləcə, əsl barbarlıq və vandallıq nümunəsi göstərilir.

Ermənistan bu əməllərinə görə əzəl-axır cavab verməli deyilmi? Beynəlxalq təşkilatlar Ermənistandan bu cavabı istəməlidirlər. İnsanlığa qarşı cinayət cəzasız qalmamalıdır.

Ermənilərin Qarabağın işğalı zamanı bəşəriyyətin ulu əcdadlarının beşiklərindən biri olan Azıx mağarasını hərbi sursat anbarına çevirməsi, Xocalı kurqanlarını yer üzündən silməsi, digər mədəni irs abidələrini dağıtması təkzibedilməz faktlardır. Ermənilər xalqımızın tarixi yadigarı olan Yelisey və Həsənriz məbədlərində, digər abidələrdə olan alban yazılarını siliblər, həmin abidələrin albanlara məxsus

olan əşyalarını dağıdıblar. Yelisey məbədində Alban hökmdarı III Vaçaqanın qəbri və yazı tamamilə məhv edilib. UNESCO buna qarşı etiraz səsinə ucaldıbmı?

Bilərəkdən unudulur ki, Qərbi Azərbaycanda (indiki Ermənistanda) və Qarabağda məşhur tarix və mədəniyyət abidələrinin dağıdılması, ermənilərin özbaşınalığı “Silahlı münaqişə baş verdikdə mədəni dəyərlərin qorunması haqqında” 1954-cü il Haaqa Konvensiyasına, “Arxeoloji irsin mühafizəsi haqqında” 1992-ci il Avropa Konvensiyasına, “Ümumdünya mədəni və təbii irsin mühafizəsi haqqında” UNESCO-nun 1972-ci il Konvensiyasına ziddir.

Çağdaş mütərəqqi dünyanın önəm verdiyi etnik tolerantlıq və dini dözümlülük Ermənistandan fərqli olaraq, bizim ölkəmizdə nümunəvi durumdadır. Bu, əslində, xalqımızın əsrlər boyu formalaşdırdığı və bir çox ölkələr üçün görkəmli məxsusi dəyəridir. Bu gün Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə UNESCO-nun Mədəni və Qeyri-Maddi Mədəni İrs Siyahısına Azərbaycan mədəniyyətinin bir çox inciləri daxil edilib. Onun rəhbərliyi ilə fondun dünya əhəmiyyətli tarixi, dini, mədəni abidələri bərpa etməsi həm də ümumilikdə ölkəmizin təbliği, dünyada layiqincə təmsil olunması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu, həm də ölkəmizin dinlərarası və mədəniyyətlərarası dialoqa verdiyi növbəti töhfədir. Bəs, Ermənistan bir ölkə olaraq bu istiqamətdə hansısa bir layihə həyata keçiribmi? Dünya mədəniyyətinə nəse bir töhfə verə bilibmi? Əlbəttə ki, yox. Əksinə, başqa xalqın, millətin mədəniyyətini, tarixini dağıdıb, abidələrə qarşı vəhşilik edib.

Mədəni irsin qorunması ümumbəşəri öhdəlikdir və siyasi məqsədlər üçün istifadə olunmamalıdır. Bu baxımdan, Azərbaycanın mövqeyi haqlıdır. Buna görə də UNESCO-nun baş direktoru Odre Azuley məmurcətdə inam ifadə olunub ki, bu qurum öz nüfuzu və səyləri ilə beynəlxalq konvensiyalarda müəyyən edilmiş prinsiplərə uyğun olaraq, İrəvan şəhərində Azərbaycan abidələrinin bütöv və təhlükəsiz mühafizəsi, bərpası, konservasiyası və s. üzrə məsuliyyəti Ermənistanın öz üzərinə götürməsinə nail olacaq. Belə olduğu təqdirdə bəşəriyyətin maddi-mədəni irsinin tərkib hissəsi olan İrəvan şəhərinin tarixi Təpəbaşı məhəlləsi növbəti vandalizmdən xilas ola bilər.

Əli NƏCƏFXANLI,
“Xalq qəzeti”